

2001 Ekonomik Krizi ve Makroekonomik Dengeler

Seyfi AKTOPRAK¹

¹Trakya Üniversitesi, seyfiaktoprak@trakya.edu.tr

Özet: Ekonomide küçük birimler için veya tüm iktisat için yapılacak analizler farklılık göstermektedir. Bu bağlamda ekonomi biliminde teoriler iki ana dala ayrılır. Fert, aile ya da teşebbüsler gibi iktisadi birimlerin tercih/kararlarını inceleyen teoriler "*mikroekonomi*"yi oluştururlar. Ulusal üretim veya ulusal gelir gibi, toplumu ilgilendiren ekonomik konuları kapsayan teorileri "*makroekonomi*"yi oluşturur. Daha kısa bir ifadeyle; "*mikroekonomi*" iktisatta dar bir alanı incelerken, "*makroekonomi*" daha geniş bir alanla ilgilenmektedir. Makroekonominin inceleme alanına giren beş merkezi sorun bulunmaktadır. Bunlar gelir ve istihdam düzeyi, fiyat istikrarı, ekonomik büyüme, bütçe ya da kamu açıkları ile dış açıklardır. Bunların dışında makro ekonominin ilgi alanına giren faiz oranları, döviz kurları ve para arzı gibi pek çok konu varsa da, bunlar esas olarak bu beş ana problemin anlaşılması amacıyla incelenen konulardır.

Türk iktisat tarihinde 2001, 2007 ve 2008 yıllarında farklı ekonomik kaynaklı krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Gıda fiyatlarında 2007 yılında başlayan ve 2008 yılı yaz aylarına kadar devam eden sistematik yükseliş ile ortaya çıkan ve "*Gıda Krizi*" olarak adlandırılan dönemden sonra, 2008 yılında dünya piyasalarını etkileyen "*Küresel Mali Kriz*" ortaya çıkmıştır. Bu dönemlerde Türkiye ekonomisinin makroekonomik dengelerinde değişimler büyük bir ivme göstermiştir. Çalışmanın amacı, kriz dönemlerinde Türkiye'nin makroekonomik dengelerinin nasıl bir değişim gösterdiğinin incelenmesi maksadıyla kaleme alınmıştır. Bu çalışmada Türkiye'de makroekonomik değişimler 2001 Ekonomik Krizi çerçevesinde liberal söylemde incelenecektir. Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye'nin bahsi geçen ekonomik kriz dönemlerinde aldığı tedbirler değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler Makroekonomi, Kriz, Ekonomik Denge

2001 Economic Crisis and Macroeconomic Balance

Abstract: Analyzes for small units in the economy or for the entire economy vary. In this context, theories in economics are divided into two main categories. Theories that examine preferences / decisions of economic units such as the individual, family, or initiatives constitute "microeconomics". Theories that cover social issues, such as national production or national income, constitute "macroeconomics". In a shorter way; "Microeconomics" examines a narrow field in economics, while "macroeconomics" deals with a broader field. There are five central problems in the field of macroeconomics. These are external and external factors, including income and employment levels, price stability, economic growth, budget or public deficits. Apart from these, there are many issues such as interest rates, exchange rates and money supply that are of interest to the macroeconomics, but these are mainly the topics examined to understand these five main problems.

In the history of Turkish economy, in 2001, 2007 and 2008, he faced different economic crisis. The "Global Financial Crisis" has emerged in 2008, after the period in which the food prices started to rise in 2007 with the systematic rise that continued until the summer of 2008 and was termed the "Food Crisis". During these periods, the changes in the macroeconomic balances of the Turkish economy showed a great acceleration. The aim of the study was to obtain a review of how the macroeconomic balances of Turkey have changed in times of crisis. In this study, macroeconomic changes in Turkey will be examined in a liberal discourse within the framework of the 2001 Economic Crisis. In the last part of the study, the measures taken by Turkey during the economic crisis period will be evaluated.

Key words: Macroeconomics, Crisis, Economic Balance

GİRİŞ

Devletler kıt kaynakların üretimde kullanımına göre iki ayrı grup altında toplanabilir. Birinci gruptaki ülkeler merkezi planlamaya dayanan ekonomik sisteme önem verirler. Devlet müdahalesi ve merkezi planlamaya dayanan ekonomik sisteme "*sosyalizm*" denir. Bu sistemde özel mülkiyet sınırlandırılmıştır. İkinci gruptaki devletlerde serbest piyasa ekonomisi hakimdir. Rekabet ve

liberalizme dayanan serbest piyasa ekonomisine "*kapitalizm*" denir. Kapitalizmde özel mülkiyet ve miras hakkı önemlidir. "*Karma ekonomi düzeni*" ise bu iki sistemin sosyal devlet anlayışı ve yarışma olgusu gibi yönlerine ağırlık veren bir yapıya sahiptir (İnan, 2008: 11).

Bu bağlamda kapitalizmin tarihsel sürecine bakmakta fayda bulunmaktadır. Adam Smith, iktisadı bir bütün olarak ele alarak ekonomik faaliyetleri sistematik bir şekilde incelediği adı "An

Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations” olan ancak genellikle “The Wealth of Nations-Milletlerin Zenginliği” olarak bilinen eserini 1776 yılında yayınlamıştır. Smith modern ekonomi biliminin kurucusu olarak kabul edilir. Smith esas itibarı ile fizyokratların “*bırakınız geçsinler, yapsınlar fikrini*” benimsemiştir. Devlet müdahalesini ret ederken, fiyat mekanizmasına dayanan serbest piyasa sistemini savunmuştur. (Rehber, 2012:7)

Bu çalışmada makroekonomik değişimler bağlamında liberal söylemde 2001 Ekonomik Krizi'nin değerlendirilmesi yapılacaktır. Çalışma, 2001 ekonomik krizinin seçilmesinin en önemli nedeni aynı dönemde gerek Türkiye’de gerekse dünyada bir sistem sorunun yaşanmasıdır. Bununla birlikte bahsi geçen dönemde, birçok devletin makroekonomik sorunlardan kaynaklanan ekonomik krizlere girdiği görülmektedir. Bu düzlemde kavramsal çerçevede liberal açıdan makroekonomi incelenecektir. İkinci bölümde ise 2001 ekonomik krizi öncesi dönem tarihsel arka planda yer alacaktır. Bir sonraki bölümde veriler ile birlikte krizin ileri okumaları yapılacaktır. Sonuç bölümünde ise tartışmalara yer verilecektir. Çalışmanın sorusunu ise “2001 ekonomik krizi Türkiye’deki makroekonomik dengelerini nasıl etkilemiştir?” sorusuna yanıt aranmak amacıyla kaleme alınmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni “makroekonomik dengeler” bağımsız değişkeni ise “ekonomik krizler” olarak belirlenmiştir. Gene çalışmanın hipotezi ise “ekonomik krizler, makroekonomiyi olumsuz etkilemektedir.” olarak tespit edilmiştir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ekonomik sorunların bir bölümü, tüketici veya firmaların bireysel davranışlarının sonucu değildir. Bu tip sorunları anlamak ve çözmek için, ekonomi tüm olarak ele alınmalıdır. Milli gelir, işsizlik, büyüme gibi sorunların çözümü ekonominin bir bütün halinde incelenmesini gerektirir. Makroekonomi ekonominin bir bütün olarak işleyişini inceler. Makroekonominin incelediği konular; milli gelir, enflasyon, para ve bankacılık, maliye ve para politikaları, toplam talep-toplam arz ve enflasyon, ekonomik gelişme, dış ticaret, döviz problemleri olarak sıralanabilir. Bu sorunlar ancak makro düzeyde yani bütün olarak ya da ulusal düzeyde ele alındığı zaman çözümlenebilir (İnan, 2003:16).

İktisadi düşünce ekolleri ekonomik krizlerinin nedenlerini ve çözüm yöntemlerini kendi yaklaşımları içinde tartışmaktadır. Ekonomik işleyişi değerlendirme biçimi krizleri açıklamak konusunda belirleyici olmaktadır. Bu anlamda iktisadi düşünce ekolleri içinde ekonomik krizi, kriz anına ve/veya durumuna özgü doğal işleyişten geçici bir sapma olarak değerlendiren yaklaşımların yanı sıra ekonomik işleyişin kendiliğinden doğal bir denge durumu oluşturma ve tam istihdam yaratma ihtimalinin olmadığını, dolayısıyla piyasa mekanizmasının kriz üretme potansiyeli olduğunu kabul eden yaklaşımlar vardır (Oskay, 2013:270).

Neo-klasik ekonomi düşüncesi, liberal kapitalizm, fiyatların karalı bir denge oluşturduğunu ve bu dengenin bozulması halinde, tekrar dengenin sağlanabildiği düşüncesine dayanmaktadır şeklinde özetlenebilir. Ancak, 19. yüzyıl ikinci yarısından sonra fiyatlardaki dalgalanmalar, Knut Wicksell’in dikkatini çeker ve bu ekonomist 1898’de yayınladığı “Faiz ve Fiyatlar” isimli eserinde ekonomik dalgalanmalara büyük önem verilmesi gerektiğini vurgular ve konjonktür yaklaşımının gelişmesine yardımcı olur (Ünlüöner, 2012:5).

“Bu büyük ve yaygın ekonomik gerilemenin nedenleri ne idi?” Ekonomistler, tarihçiler ve diğer sosyal bilimciler bu soruya yanıt olarak pek çok tez ve anti tez geliştirdiler. Makroekonominin ortaya çıkışından da her şeyden çok 1929 Büyük Buhran’ın etkisi yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmıştır. Gözlenen bu olgunun ilk mantıklı izahını Keynes yapmıştır. Keynes, Büyük Buhran’ın oluşmasında en önemli faktör olarak yatırımcıları güvenindeki istikrarsızları sorumlu tutmuş, “Genel Teorisi’nde” dönen boyunca süren işsizliği açıklamaya yönelik kapsamlı bir makroekonomik çerçeve oluşturmuş ve krizin aşılmasında para ve maliye politikalarının muhtemel rollerini ortaya koymuştur (Yıldırım, 2013:13). 1929’da başlayan ve yıllarca süren Büyük Bunalım, klasik liberal görüşe büyük bir darbe vurmuştur. Keynesyen devrimi ortaya çıkaran önemli bir olgu oluşmuştur. 1936’da yazılan “*Para, Faiz ve İstihdamın Genel Teorisi*” adlı J.M. Keynes’e ait bir ‘*Magnum Opus*’ olan eser makro ekonomiyi bir bilim dalı haline getirmiştir. İlk etkilerin II. Dünya Savaşı sonrası görüldüğü 1950’lerden 1970’li yıllara kadar süren bu dönem Keynes’in “*Altın Çağı*”dır (Atay,2013: 3).

Bu dönemde dikkat ekonomideki küçük boyutlardaki iç ilişkilerden daha geniş tabanlı ilişkilere yönlendirilmiştir. Bunlar; “istihdam düzeyi”, “işsizlik”, “toplam çıktı miktarı” ve “ekonomideki tüm fiyatların ortalama düzeyi”

olarak tanımlanabilir. Bu kavramlar genellikle makro miktarlar ya da makro değişkenler olarak nitelendirilir ve makroekonomik teorinin çatısı altında toplanır (Gürler, 2013: 155). Makroekonominin temel uğraşı ise, gelir akışının belirlenmesidir. Bu görevini yaparken toplanmış (aggregate) büyüklüklerle ilgilenir (Gürler, 2013:156).

Bu bağlamda liberal bir politika izlenmesi gereği gerekmektedir. Klasiklere göre ekonomiyi dengeye getiren ana koşul rekabettir. Eğer bir ekonomide rekabet tam olarak sağlanırsa, piyasa mekanizmasının işleyişi, dengeye otomatik sağlayacaktır. Klasikler, devletin ekonomiye, piyasa mekanizmasının işleyişini bozabilecek her türlü müdahalelerini yasaklarlar. Onlara göre eğer devler ekonomiye müdahale ederse ekonomik etkinliğin sağlanmasını engelleyerek, kaynak dağılımını olumsuz yönde etkileyecektir¹ (Dinler,2012: 163).

2. TARİHSEL ARKA PLAN

Türkiye ekonomisinin 1990'lı yıllarda iktisat söylemlerinin en zirvesinde "enflasyon-enflasyon canavarı"² yer almaktadır. Politik aktörün iktisat söyleminde birinci sırada yer almasına karşın enflasyonun ateşini söndürecek politikalar uygulanmıyor ve uygulatılmıyordu. Aslında ekonomik krizlerin/batakların en büyük nedeni kamu açıklarının Merkez Bankası tarafından finanse edilmesi, adeta mantar gibi türeyen batık bankaların finansal sorumluluklarının "devlet" tarafından üstlenilmesi bu sürecin aksiyon kısmını oluşturmaktadır. Bu süreçte politik karar alıcıların günü kurtarmaya yönelik söylem/uygulamaları mali durumu düzeltmek bir yere daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmekte ve en önemlisi de adım adım yaklaşan krizi ötelemekten bir adım öteye gidememektedir (Limon ve Karakuzu, 2017: 11).

Bu dönem sadece Türkiye için değil tüm dünya için bir kırılma noktası olarak değerlendirmek mümkündür. Daha 1990 lı yılların başında Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile birlikte dünya ekonomik sisteminde geçişler baş göstermeye

başlamıştır (Karakuzu, 2015:331). Neredeyse tüm dünya liberalizmin etkisine girmiştir. Oran'a göre "Bu ortamda gerek, sermaye gerekse bir bütün olarak ekonomik düzen dönüşmeye başladı. Uluslararasılaşan sermaye, ikinci küreselleşmeden farklı olarak büyük bir akışkanlık kazandı."(2009:205). Gene bu dönemde 1991 yılında Türkiye'nin dibinde patlak veren Körfez Savaşı ve bu savaşın beraberinde getirdiği petrol fiyatlarının aşırı yükselişi, kara taşımacılığı, yüklenici hizmetleri ve ihracat üzerindeki olumsuz etkiler ekonomiyi derinden etkilemiştir (Duman, 2017). Bu dönemde bağımsızlıklarını ilan eden Orta Asya Türk Devletleri ve Azerbaycan, Türkiye açısından iktisadi ve siyasi bir fırsat olarak görülmüş ne yazık ki küresel hegemon güçler, Türkiye by-pass etmişlerdir (Karakuzu ve Limon, 2015:69). 1990'lı yıllarda uluslararası finansal sistemde, birbiri ardına çok sayıda ekonomik krizler patlak vermeye başlamıştır. Bu krizler; "Avrupa Para Krizi" (1992-93), Latin Amerika "Tekila Krizi" (1994-95), "Türkiye Krizi" (1994), "Güney Doğu Asya Krizi" (1997-98), "Rusya Krizi" (1998), "Brezilya Krizi" (1999)'dir (Işık vd, 2004: 46).

1990'ların bu kırılma yapısında 1994 yılında Türkiye'de ekonomik kriz baş göstermiştir. Türkiye'de uzun süredir istikrarlı görünen Dolar-TL değeri ciddi şekilde Dolar lehine bozulmuştur. Bu dönemde enflasyonist beklentiler büyük ölçüde artmıştır ve hazine içeride borçlanamaz hale gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) menşeli kredi değerlendirme kurumlarının Türkiye'nin kredi değerliliğini arka arkaya düşürmüşlerdir. Bu durumun doğal sonucu dış kredi bulma olanağı kalmayınca politik karar vericiler bir ekonomik istikrar paketini yürürlüğe koymuşlardır. Akabinde, Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund, IMF) ile 14 aylık bir stand-by düzenlemesine girilmiştir (Ekdiyolog, 2016).

3. 2001 EKONOMİK KRİZİ

1990 lı yıllarda uluslararası sistemde yaşanan ekonomi temelli sistem sorunları ve 1994 yılında

bireylerin amacı da faydalarını maksimum yapmaktır (Bocutoğlu, 2013: 3).

2 Bilindiği gibi enflasyon, toplam talebin toplam arzı aşması sonucu fiyatlar genel düzeyin sürekli ve anlamlı bir şekilde yükselmesi olarak tanımlanmakta ve fiyat indeksleriyle ölçülmektedir (Eren, 2014: 139).

1 Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse; Makroekonomi ise üretici olarak bir ülkedeki (mesela Türkiye'deki) belirli bir yıldaki (mesela 2012 yılındaki) bütün firmaları (mesela 700 bin şirketi), tüketici olarak da aynı yılda Türkiye'deki bütün nüfusu (mesela 71 milyon kişiyi) ele alır. Makro iktisadın incelediği bütün şirketlerin amacı karlarını maksimum yapmak, nüfusu oluşturan

yaşanan ekonomik kriz, Türkiye açısından sıkıntılı bir dönemde beraberinde getirmiştir. Böyle ekonomik ortamda 1999 yılında yaşanan Marmara depremleri zaten temelde kırılğan olan Türkiye ekonomisini iyice sarsmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak 2001 krizinin şiddetini katlanarak arttırmıştır.

Uygur'a göre; "Türkiye, 22 Kasım 2000'de patlayan bir finansal kriz yaşamaya başladı. Bu tarihte bankalar arası piyasada gecelik borçlanma basit faizi yaklaşık üç kat artarak ortalama %110.8'e, en yüksek %210'a fırladı. Bankalar arası piyasada ortalama faiz 13 Kasımdan itibaren önceki aylara göre yükselmekteydi. Örneğin 15 Kasım tarihinde ortalama gecelik faiz %81.45 olmuştu. Faiz sonraki günlerde düşmüş ve sıçrama kamu kesimi maaş ödemesine bağlanmıştı ama, daha önceki aylarda böyle bir sıçrama yoktu. Ağustos, Eylül ve Ekim aylarının 15'inde gecelik faiz sırasıyla %37.3, 44.5 ve 38.5 idi." (2001:6).

22 Kasım 2000 de finans alanında başlayan kriz 19 Şubat 2001 tarihinde döviz krizine dönüşerek ikiz kriz haline dönüşmüştür. "21 Şubat 2001 krizi ile, 9 Aralık 1999 tarihli program tamamen ortadan kalkmış, Merkez Bankasından 6 milyar dolar rezerv kaybı yaşanmış, İnterbank piyasasında gecelik faizler %6000'leri aşmış, ortalama olarak %4000'ler olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler karşısında kur dalgalanmaya bırakılmıştır. Kriz

sonrası yabancı bankalar ile birlikte iç piyasadaki bakalar ve karar birimlerinin döviz karşı talepleri oluşturmuşlardır. Döviz krizi niteliğinde olan 21 Şubat 2001 krizine temelde cari işlemler açığında meydana gelen yüksek oranlı artışlar neden olmuştur. 2000 – 2001 yılı krizlerini hazırlayan unsurlar, aşırı değerli TL, cari işlemler açığının kritik sınırın üzerinde seyretmesi, sermayeden yoksun mali sektör, açık pozisyonlar (banka – reel sektör – kamu), kamu bankalarının görev zararları ve bütün bunların sonucu olarak özellikle mali sektörün taşıdığı kar ve faiz riskinin artması olmuştur." (Ay ve Karaçor, 2006:388).

Tablo 1 incelendiğinde 2001 yılında ihracatın arttığı görmekte ithalatın ise 13.104 Milyon\$ gerilediği görülmektedir. Dış ticaret dengesinde en büyük açık ise 2000 yılında -26.728 Milyon\$ olarak gerçekleşmiştir. Cari işlemler dengesi 2000 yılında açık verirken 2001 yılında açık kapanmış ve 3.760'a ulaşmıştır, 2002 yılında ise -626'ye gerilediği görülmektedir.

Tablo 2 incelendiğinde Bütçe gideri; 2000 yılında 51.344, 2001'de 86.97, 2002'de 119.604 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Önemli bir kriter olan bütçe açığı 13.115 milyon TL'den 28.556 milyon TL ye yükselmiştir. Faiz dışı dengede ise durum 2001 yılında 12.482 olarak gerçekleşmiştir, 2002 yılında 11.544 'e gerilemektedir.

Tablo 1. Kriz Dönemi Ödeme Dengesi

ÖDEMELER DENGESİ (MİLYON \$)	2000	2001	2002
İhracat (FOB) (Bavul Ticareti Hariç)	27.775	31.334	36.059
İthalat (CİF)	54.503	41.399	51.554
Dış Ticaret Dengesi	-26.728	-10.065	-15.495
Cari İşlemler Dengesi	-9.920	3.760	-626
Cari İşlemler Dengesi / GSYH (%)	-3,7	1,9	-0,3

Kaynak: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, <http://www.bumko.gov.tr>

Tablo: 2 Kriz Dönemi Merkezi Yönetim Bütçesi

MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ (MİLYON TL)	2000	2001	2002
Bütçe gideri	51.344	86.972	119.604
Bütçe geliri	38.229	58.416	79.420
Bütçe açığı	13.115	28.556	40.184
Faiz dışı denge	7.309	12.482	11.544

Kaynak: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, <http://www.bumko.gov.tr>

Tablo:3 Merkezi Yönetim İç ve Dış Borç Stokları

MERKEZİ YÖNETİM İÇ VE DIŞ BORÇ STOKLARI	2000	2001	2002
İç Borçlar (milyon TL)	36.421	122.157	149.870
İç Borçlar (milyon \$)	58.395	99.720	99.526
Dış Borçlar (Milyon TL)	27.347	56.022	93.242
Dış Borçlar (Milyon \$)	43.636	45.513	61.623

Kaynak: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, <http://www.bumko.gov.tr>

Tablo 3 incelendiğinde 2001 yılında iç borçların ve dış borçların arttığını görülmektedir. İç borçların en yüksek artış 2001 yılında olup 2002 yılında da devam etmiştir.

SONUÇ

1990'lı yıllarda başlayan küresel sistem krizi tüm dünyada farklı etkiler göstermiş bazı iktisadi sistemlerin çökmesine neden olmuştur. Türkiye'de bu dönemde ciddi sıkıntıları beraberinde yaşamış ve 1994 yılında ekonomik kriz ile karşı karşıya kalmıştır. 1999 yılında Marmara Depremi ile tüm iktisadi dengeleri alt üst olan ülkede 2000 yılında önce bankacılık sektöründe kriz yaşanmış ardından 2001 yılında döviz krizi ile ikiz krize dönüşmüştür. Bu süreçte Türkiye makroekonomik açıdan büyük kayıplar yaşamakla birlikte uzun süre bu krizin etkilerini yaşamıştır. Çalışmanın hipotezi sınırlı olduğunda ekonomik krizlerin makroekonomik dengeyi olumsuz etkilediği doğrulanmıştır.

KAYNAKÇA

- Atay, E., (2013), İlk Ekonomi Makro Yaklaşımlar, Paradigma Akademi, Edirne.
- Ay, A., Karaçor, Z. (2006), 2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:16.
- Bocutoğlu, E., Berber (2013), Makro İktisada Giriş, 2. Baskı, Murathan Yayınları, Ankara.
- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, <http://www.bumko.gov.tr>, (05.10.2017).
- Dinler, Z., (2008), İktisat, 2. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Duman, Ç., 1. Körfez Savaşı, TASAM, 7.4.2017, http://www.tasam.org/tr-TR/icerik/40063/1_korfez_savasi, (07.10.2017).

- Eren, A., (2014), Türkiye Ekonomisi, 6. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Ertek, T., (2014), Temel Ekonomi (Basından Örneklerle), 10. Basım, Beta, İstanbul, 2014.
- Gürler, Z., (2014), Genel Ekonomi, 4. Baskı, Nobel, Ankara.
- Karakuzu, T., (2015), Human Development Index in Transition Economies: Example of Central Asian States, International Multidisciplinary Congress of Eurasia
- Karakuzu T., Limon İ., (2015), Hegemonic Powers' Energy Politics: Example of Central Asia Turkish Republics" I. International Symposium on Eurasia Energy Issues, İzmir Katip Çelebi University Publisher, İzmir,
- Limon, İ., ve Karakuzu, T., (2017), Liberal Sistemde Küreselleşme", International Conference; The West of The East, The East of West, Prague, Czechia,
- Işık, S., Duman, K., Korkmaz A., (2004), Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması, D.E.Ü. İ.İ.B.F.Dergisi Cilt:19, Sayı:1.
- İnan, i., H., (2003), Temel Ekonomi, Trakya Üniversitesi Yayınları, 4. Baskı, Tekirdağ.
- İnan, i., H., (2008), Temel Ekonomi, N.K.Ü, 6. Baskı, Tekirdağ.
- Oran, B., (2009), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: III:2001-2012, 11. Baskı, İletişim, İstanbul.
- Oskay, C., Yüksel, C., (2013), Türkiye Ekonomisinde Güncel Ekonomik ve Mali Konular, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Rehber, E., (2012), Temel Ekonomi, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Uygur, E. Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri, Türkiye Ekonomi Kurumu, https://www.econstor.eu/bitstream/10419/83281/1/dp_2001-01.pdf, (04.10.2017).
- Ünlüönen, K., Tayfun, A., (2012), Ekonomi, 6. Baskı, Nobel, Ankara.
- Yıldırım, K., vd. (2013), Makroekonomi, 11. Baskı, Seçkin, Ankara.